

POSTANOWIENIE

Dnia 5 marca 2020 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Bohdan Bieniek

w sprawie z odwołania Przedsiębiorstwa Autobusowego D. Spółki z ograniczoną odpowiedzialnością w S.

od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w S.

z udziałem A. P. , D. K. , M. K. , R. A. , M. K. , R. K. , A. C. , S. K.

o objęcie ubezpieczeniem społecznym i podstawę wymiaru składek,

na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w dniu 5 marca 2020 r.,

na skutek skargi kasacyjnej odwołującej się od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...) z dnia 14 czerwca 2018 r., sygn. akt III AUa (...),

1. odmawia przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania,

2. zasądza od odwołującego się na rzecz pozwanego kwotę 240 (dwieście czterdzieści) zł tytułem zwrotu kosztów procesu w postępowaniu kasacyjnym.

UZASADNIENIE

Sąd Apelacyjny w (...), wyrokiem z dnia 14 czerwca 2018 r., oddalił apelację Przedsiębiorstwa Autobusowego „D.” Spółki z o. o. w S. od wyroku częściowego Sądu Okręgowego w S. z dnia 20 maja 2014 r., mocą którego oddalono odwołanie płatnika od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w S. z dnia 20 grudnia 2013, stwierdzających, że M. K. , R. A. , R. K. , S. K. i M. K. , w okresach wskazanych podlegali obowiązkowo ubezpieczeniom społecznym z tytułu umów zlecenia zawartych ze spółką cywilną K., a wykonywanych na rzecz

Przedsiębiorstwa Autobusowego „D.” Spółki z o. o. w S., to jest pracodawcy, z którym pozostawali jednocześnie w stosunku pracy jako pracownicy płatnika składek w rozumieniu art. 8 ust. 2a ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2020 r., poz. 266, dalej także jako ustawa systemowa).

W sprawie ustalono, że Przedsiębiorstwo Autobusowe „D.” Spółka z o. o. w S. oraz K. s.c. w dniu 4 grudnia 2002 r., a następnie w dniu 1 stycznia 2009 r. zawarły umowy o świadczenie usług polegających na prowadzeniu pojazdów autobusowych zlecającego Przedsiębiorstwa. Do realizacji tych zadań spółka K. zatrudniła na podstawie umów zlecenia między innymi zainteresowanych w przedmiotowej sprawie. Równolegle byli oni zatrudnieni na podstawie umów o pracę na stanowiskach kierowców autobusów Przedsiębiorstwa. Od wynagrodzeń zainteresowanych z tytułu umów zlecenia ani Przedsiębiorstwo, ani spółka K. nie odprowadzały składek na ubezpieczenie społeczne. Spółka K. opłacała jedynie składki na ubezpieczenie zdrowotne.

Sąd Apelacyjny podzielił ustalenia faktyczne dokonane przez Sąd Okręgowy i przyjął, że treść art. 8 ust. 2a ustawy systemowej jest wyrazem dążenia ustawodawcy do objęcia obowiązkiem ubezpieczenia przychodów z umów zlecenia i o dzieło zawartych, bądź wykonywanych na rzecz tego samego pracodawcy, a tym samym uniemożliwienie pracodawcom unikania powinności uiszczenia składek od przychodów osiąganych w związku z wykonywaną na ich rzecz pracą. Mając powyższe na uwadze, Sąd Apelacyjny orzekł w myśl art. 385 k.p.c.

Skargę kasacyjną od powyższego wyroku wniósł pełnomocnik Przedsiębiorstwa Autobusowego „D.” Spółki z o. o. w S., zaskarżając go całości. W podstawach skargi wskazał na naruszenie przepisów prawa materialnego, to jest: (-) art. 8 ust. 2a w związku z art. 4 pkt 2 lit. a ustawy systemowej w związku z art. 2 k.p.; (-) art. 18 ust. 1a w związku z art. 4 pkt 2 lit a i art. 9 ust. 1 ustawy systemowej; (-) art. 8 ust. 2a w związku z art. 4 ust. 2 lit. a ustawy systemowej w związku z art. 84 i 217 Konstytucji RP; (-) art. 18 ust. 1a ustawy systemowej w związku z art. 2 Konstytucji RP; (-) art. 68 ust. 1 pkt 7 i 8 oraz art. 83d ustawy systemowej w związku z art. 8 k.p.a. oraz art. 32 i art. 64 Konstytucji RP.

We wniosku o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania, skarżący wskazał na występujące w sprawie istotne zagadnienia prawne: (-) czy w ustawie o systemie ubezpieczeń społecznych istnieje wprost podstawa prawna do uznania, że obowiązek naliczania i odprowadzania składek – w przypadku, gdy praca świadczona jest na rzecz pracodawcy, ale umowa cywilna zawarta jest z osobą trzecią, która wypłaca wynagrodzenie – obciąża tego pracodawcę, w szczególności czy podstawę prawną stanowi powszechnie uznany w orzecznictwie art. 8 ust. 2a ustawy systemowej? (-) czy w przypadku odpowiedzi negatywnej na pyt. 1 istnieją podstawy do uznania, że w ustawie o systemie ubezpieczeń społecznych istnieje luka prawna, a jeżeli tak, to czy dopuszczalne jest jej wypełnienie w drodze rozszerzającej interpretacji przepisu art. 8 ust. 2a ustawy systemowej ? (-) czy pracodawcy zobowiązanemu na podstawie art. 18 ust. 1a w związku z art. 8 ust. 2a ustawy systemowej do ustalenia, obliczenia, potrącenia i terminowego odprowadzenia składek na ubezpieczenie społeczne od przychodu uzyskanego przez jego pracownika z tytułu świadczenia pracy na podstawie umowy cywilnej, zawartej z osobą trzecią, jeśli praca ta świadczona jest na rzecz tego pracodawcy, przysługują ustawowe instrumenty prawne uprawniające do żądania od pracownika oraz od osoby trzeciej, z którą pracownik ten jest związany jedną z umów cywilnych wskazanych w art. 8 ust. 2a ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych, udzielenia informacji o istnieniu ważnie zawartej umowy cywilnej, w szczególności w odniesieniu do informacji o wysokości wynagrodzenia ustalonego między stronami umowy cywilnej, stanowiącego podstawę wymiaru składek na ubezpieczenie społeczne tego pracownika? (-) czy dokonana pod wpływem uchwały Sądu Najwyższego z dnia 2 września 2009 r., II UZP 6/09, arbitralna zmiana stanowiska organu rentowego w zakresie wykładni i stosowania przepisu art. 8 ust. 2a ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych, skutkująca naliczaniem przez organ rentowy składek na ubezpieczenie społeczne z tytułu umowy zlecenia zawartej przez pracownika z osobą trzecią za okres wsteczny, liczony od dnia zawarcia umowy, narusza wynikającą z art. 2 Konstytucji RP, fundamentalną zasadę demokratycznego państwa prawnego, to jest nie retroakcji skutków prawa i jego wykładni oraz zaufania do organów państwa?

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zgodnie z art. 398⁹ § 1 k.p.c., Sąd Najwyższy przyjmuje skargę kasacyjną do rozpoznania, jeżeli w sprawie występuje istotne zagadnienie prawne, jeżeli istnieje potrzeba wykładni przepisów prawnych budzących poważne wątpliwości lub wywołujących rozbieżności w orzecznictwie sądów, jeżeli zachodzi nieważność postępowania lub jeżeli skarga kasacyjna jest oczywiście uzasadniona. Skarżący wniosek o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania uzasadnił występowaniem w sprawie istotnych zagadnień prawnych.

Istotnym zagadnieniem prawnym w rozumieniu art. 398⁹ § 1 pkt 1 k.p.c. jest zagadnienie nowe, nierozwiązane dotąd w orzecznictwie, którego rozstrzygnięcie może przyczynić się do rozwoju prawa. Jak wyjaśniono w orzecznictwie Sądu Najwyższego przedstawienie okoliczności, uzasadniających rozpoznanie skargi kasacyjnej ze względu na występujące w sprawie istotne zagadnienie prawne, polega na sformułowaniu tego zagadnienia i wskazaniu argumentów, które prowadzą do rozbieżnych ocen. Konieczne jest wyjaśnienie, jakie zagadnienie prawne występuje w sprawie i dlaczego jest ono istotne (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 15 czerwca 2016 r., V CSK 4/16, LEX nr 2110562).

Opisane wyżej komponenty nie zostały zawarte we wniosku o przyjęcie skargi do rozpoznania. Hipotezą normy prawnej wynikającej z art. 8 ust. 2a ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych objęte są dwie sytuacje. W pierwszej chodzi o wykonywanie pracy na podstawie jednej z wymienionych umów prawa cywilnego przez osobę, która umowę cywilną zawarła z pracodawcą, z którym pozostaje w stosunku pracy. Druga dotyczy wykonywania pracy na podstawie jednej z wymienionych umów prawa cywilnego przez osobę, która umowę taką zawarła z osobą trzecią, ale w ramach tej umowy wykonuje pracę na rzecz pracodawcy, z którym pozostaje w stosunku pracy.

Problematyka związana z wykładnią art. 8 ust. 2a ustawy systemowej stanowiła przedmiot wypowiedzi Sądu Najwyższego (zob. uchwała z dnia 2 września 2009 r., II UZP 6/09, OSNP 2010 nr 3-4, poz. 46; wyroki: z dnia 18 października 2011 r., III UK 22/11, OSNP 2012 nr 21-22, poz. 266; z dnia 22 października 2013 r., III UK 155/12, OSNP 2014 nr 9, poz. 138; postanowienie z

dnia 21 kwietnia 2015 r., II UZ 8/15, OSNP 2017 nr 3, poz. 34) jak też doktryny (zob. I. Jędrasik-Jankowska: Konstrukcja uznania za pracownika w prawie ubezpieczenia społecznego, PiZS 2011 nr 8, poz. 22-28; S. Koczur: Beneficjent pracy jako kryterium objęcia systemem ubezpieczeń społecznych M.P.Pr. 2013 nr 9, s. 471 - 474; P. Prusinowski: Obowiązek zapłaty składek a definicja pracownika w prawie ubezpieczeń społecznych, M.Pr. 2011 nr 6, s. 291 - 294) oraz stanowiła przedmiot rozstrzygnięcia wydanego przez Trybunał Konstytucyjny (zob. postanowienie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 27 marca 2018 r., P 1/16, OTK - A 2018, poz. 15). W tym ostatnim Trybunał wprost wskazał, że art. 8 ust 2a w związku z art. 4 pkt 2 lit. a ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych, rozumiany w ten sposób, że płatnikiem składek za osobę wykonującą pracę na podstawie umowy zlecenia zawartej z osobą trzecią, jeżeli w ramach takiej umowy wykonuje pracę na rzecz pracodawcy, z którym pozostaje w stosunku pracy, jest ten pracodawca, jest zgodny z art. 2 w związku z art. 64 ust. 3 i w związku z art. 84 Konstytucji RP.

Przyjmuje się, że celem rozwiązania wyrażonego w art. 8 ust 2a ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych było wzmocnienie ochrony pracownika, któremu dodatkowe czynności pracodawca byłby zobowiązany powierzyć w ramach godzin nadliczbowych, a tym samym zapłacić zwiększone wynagrodzenie wraz ze składką na ubezpieczenie społeczne. Mając na uwadze treść art. 8 ust. 2a ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych, należy podnieść, że o ile definicja zwrotu „wykonuje pracę na rzecz pracodawcy, z którym pozostaje w stosunku pracy” może budzić kontrowersje *in abstracto*, o tyle obowiązkiem orzekających sądów staje się odzwierciedlenie w konkretnych okolicznościach faktycznych, czy z takim wykonywaniem pracy mamy do czynienia (zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 17 stycznia 2019 r., II UK 477/17, LEX nr 2607880).

Na marginesie trzeba dodać, że w obrębie definicji pracodawcy - w przeciwieństwie do pojęcia pracownika - ustawa o systemie ubezpieczeń społecznych natomiast milczy. Niezbędne staje się więc odkodowanie danego terminu za pomocą prawa pracy. Normatywne odzwierciedlenie danego pojęcia znajduje się w treści art. 3 k.p. Zgodnie z tym przepisem pracodawcą jest jednostka organizacyjna, choćby nie posiadała osobowości prawnej, a także osoba fizyczna, jeżeli zatrudniają one pracowników. W judykaturze dane zagadnienie zostało

szeroko wyjaśnione (zob. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 19 września 1996 r., I PRN 101/95, OSNAPiUS 1997 nr 7, poz. 112; z dnia 19 grudnia 1997 r., I PKN 448/97, LEX nr 34181; z dnia 18 lutego 1998 r., II UKN 525/97, OSP 1999 nr 7- 8, poz. 130; z dnia 20 października 1998 r., I PKN 390/98, Wspólnota 2000 nr 6, poz. 19; z dnia 22 sierpnia 2003 r., I PK 284/02, LEX nr 119663; z dnia 4 listopada 2004 r., I PK 25/04, LEX nr 151288; z dnia 18 października 2011 r., III UK 22/11, OSNP 2012 nr 21 - 22, poz. 266 oraz uchwała Sądu Najwyższego z dnia 3 sierpnia 2007 r., I PZP 7/07, OSNP 2008 nr 5 - 6, poz. 55). Równolegle w doktrynie poszukiwano odpowiedzi na pytanie o konstytutywne cechy podmiotu zatrudniającego (por. Z. Hajn: Pojęcie pracodawcy po nowelizacji Kodeksu pracy, cz. 1, PiZS 1997 nr 5 oraz cz. II, PiZS 1997 nr 6; K. Jaśkowski, E. Maniewska, Kodeks pracy. Komentarz, Kraków 2003; J. Kniec: Problematyka zdolności sądowej spółki cywilnej w świetle zmian w prawie gospodarczym, handlowym i cywilnym, Studia Iuridica Lublinensia 2004 nr 3, str. 67-82; L. Miroszewski: Wspólnicy spółki cywilnej jako pracodawcy, PiZS 2000 nr 11, str. 19-26; M. Piankowski: Pracodawca jako jednostka organizacyjna i strona stosunku pracy, Gdańskie Studia Prawnicze 2005 nr 2; Ł. Pisarczyk: Pracodawca wewnętrzny, MPP 2004 nr 12; M. Gersdorf: Jeszcze w sprawie sporu o pojęcie pracodawcy, PiZS 1997 nr 2, s. 35).

Konstrukcja „wykonuje pracę na rzecz pracodawcy, z którym pozostaje w stosunku pracy”, wyrażona w art. 8 ust. 2a ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych, obliguje do wskazania cech, które muszą wystąpić by można było stwierdzić, że dana praca była wykonana na rzecz pracodawcy. W omawianym problemie pojawia się kaskadowe rozwiązanie określanie mianem „trójkąta umów” (zob. M. Ryłski: Pracodawca jako płatnik składek za zleceniobiorców swego kontrahenta (art. 8 ust. 2a). Uwagi polemiczne. Część I, PiZS 2018 nr 3, s. 21 - 27 oraz część II, PiZS 2018 nr 4, s. 12 - 18). Sięganie po art. 8 ust. 2a ustawy systemowej ma miejsce w razie przysporzenia materialnej (niematerialnej) korzyści pracodawcy, bez względu na to, czy pracownik wykonuje w ramach umowy cywilnoprawnej i umowy o pracę na rzecz swojego pracodawcy pracę tego samego rodzaju czy też inną (zob. wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z dnia 21 kwietnia 2015 r., III AUa 640/14, LEX nr 177137 oraz wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 25 lutego 2015 r., III AUa1568/14, LEX nr 1668573). Nadto,

powinien istnieć bezpośredni związek między korzyścią pracodawcy, która jest wymierna i związana z realizacją celów statutowych, a pracami wykonywanymi przez jego pracowników na podstawie umów cywilnoprawnych zawieranych z innym podmiotem (zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 maja 2010 r., I UK 354/09, LEX nr 602211). Tego rodzaju wnioskowanie zmierza do uchwycenia faktu, że pracodawca - wskutek podwykonawstwa - zawłaszcza w ostatecznym rozrachunku rezultat pracy wykonanej przez swego pracownika. Nie będzie z tym problemu, jeżeli dana praca zostanie wykonana w siedzibie pracodawcy, w miejscu i czasie przez niego wskazanym. W takim układzie zależności formułował tezę Sąd Najwyższy w uchwale II UZP 6/09 (praca w stoczni i usługi na jej rzecz). Z kolei w przedmiocie wykonywania usług pielęgniarских wypowiedział się Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 22 lutego 2010 r., I UK 259/09 (LEX nr 585727). Możliwość przypisania działania na rzecz pracodawcy jest tym większa im rodzaj pracy pozostaje w funkcjonalnym związku z podstawowymi obowiązkami ze stosunku pracy. Nie można też tracić z pola widzenia, że umowa o pracę to umowa starannego działania. Poprawnie wykonana praca uprawnia do wynagrodzenia (art. 80 k.p.), a jej efekt lub skutek ma znaczenie drugoplanowe.

W teorii zwrócono uwagę, że omawiany problem daje podstawę do przyjęcia szerokiego znaczenia terminu „na rzecz pracodawcy”. Uzasadnia to cel i funkcja przypisana omawianej regulacji. Określenie to pozostaje synonimem „w interesie pracodawcy”. W rezultacie punkt ciężkości został przesunięty na korzystanie z efektu pracy. Nie ma znaczenia, czy w trakcie procesu pracy ubezpieczony pozostawał pod kierownictwem pracodawcy, czy korzystał z jego majątku, jak też czy pozostawał względem swojego pracodawcy w jakiegokolwiek relacji. Ważne jest jedynie, czy beneficjentem jego pracy był pracodawca. Nadanie takiego znaczenia terminowi „na rzecz pracodawcy” jest uzasadnione, jeśli zważyć na aspekt podmiotowy, który jest decydujący przy wykładni art. 8 ust. 2a ustawy systemowej (P. Prusinowski: Obowiązek zapłaty składek a definicja pracownika w prawie ubezpieczeń społecznych, M.Pr. 2011 nr 6, s. 291 - 294). W doktrynie podkreśla się też, że zwrot wykonywanie pracy jest czymś innym niż jej świadczenie. Wykonywanie pracy to każda ukierunkowana wolą działalność człowieka (zob. P. Czarnecki: Ubezpieczenie społeczne - dodatkowe zatrudnienie, glosa do uchwały

Sądu Najwyższego z dnia 16 lutego 2010⁶ r., II UZP 6/16, OSP 2017 nr 7 - 8, poz. 66). Podsumowując, wykonywanie pracy „na rzecz pracodawcy” odnoszone do rezultatu pracy jest niewątpliwie prawidłowe, co zresztą podkreślono w uzasadnieniu uchwały II UZP 6/09. Chodzi więc o przysparzanie korzyści pracodawcy, które należy czytać nie tylko jako rzeczywisty zysk już w momencie pracy pracownika, ale oceniać przez pryzmat potencjalnych zysków (spodziewanych, wysoce prawdopodobnych), jakie w niedalekiej przyszłości przyniesie praca danej osoby.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego wyjaśniono również, że pracodawca jest płatnikiem składek pracowników pozostających z nim w stosunku pracy i jednocześnie wykonujących na jego rzecz pracę w ramach umów cywilnoprawnych zawartych z osobą trzecią (zob. na przykład wyrok Sądu Najwyższego z dnia 18 października 2011 r., III UK 22/11, OSNP 2012 nr 21-22, poz. 266).

Suma powyższych uwag obliguje do odmowy przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania w myśl art. art. 398⁹ § 2 k.p.c.